

اثر ید رادیواکتیو بر روی عملکرد گنادها در کانسر تمايز یافته تیروئید

دکتر ارمغان فرد اصفهانی^۱، دکتر محمد افتخاری^۱، دکتر نوبد علی یاری‌زنوز^۱، دکتر محسن ساغری^۱، دکتر داود بیکی^۲
بخش پزشکی هسته‌ای، بیمارستان دکتر شریعتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران

چکیده

مقدمه: هدف از انجام این مطالعه، بررسی اثر درمان با ید رادیواکتیو بر روی عملکرد غدد جنسی مردان و زنان مبتلا به سرطان‌های پاپیلری و فولیکولر تیروئید بود.

مواد و روش‌ها: در مجموع ۲۴۶ بیمار در سنین باروری (۱۵۹ زن و ۸۷ مرد) وارد مطالعه شدند و بر حسب میزان تجمعی ید دریافتی گروه بندی شده، حداقل ۱۲ ماه پیش از آغاز آزمایش، آزمایش‌های LH، FSH و تستوسترون و در تعدادی آنالیز مایع اسperm و برای بانوان، آزمایش‌های LH، FSH، استروژن و پروژسترون انجام شد.

یافته‌ها: متوسط مقادیر FSH سرم در آغاز بعد از هربار درمان، نسبت به قبل از درمان افزایش قابل توجه نشان می‌داد ($p<0.01$) و از نظر آماری، ارتباط معنی داری با مقدار تجمعی ید دریافتی داشت ($p<0.001$). در ۳۵٪ بیماران کاهش تعداد اسperm‌ها نیز به چشم می‌خورد که در ۷۳٪ موارد با کاهش حرک آنها همراه بود. در ۳۷٪ بیماران، در طی پیشگیری، کاهش اسperm‌ها پایدار ماند و در ۲۰٪ موارد افزایش FSH پایدار ماند. بین تغییرات سطح FSH با تغییر شمارش اسperm بر حسب افزایش دوز درمانی ارتباط معنی دار به دست آمد ($p<0.005$). تستوسترون و LH سرم آغازین ارتباط حائز اهمیت با دریافت ید نداشت ($p=0.47$). در بانوان، هیچ یک از هورمون‌های هیپوفیزی- گونادی، ارتباط معنی داری با دریافت ید رادیواکتیو نشان نمی‌دادند و علائم بالینی اختلال عملکرد جنسی بروز نکرد. همچنین ناباروری در هیچیک از این بیماران خانم مشاهده نشد، صرفاً یک مورد سقط بروز کرد.

نتیجه‌گیری و توصیه‌های نظر می‌رسد سلولهای رده اسپرماتوگونی برخلاف سلولهای لیدیک، حساسیت پرتویی نسبتاً "زیادی" دارند (حداقل به صورت گذرا) که وابسته به مقدار تجمعی ید رادیواکتیو دریافتی است، اما در رده اووگونی، حساسیت پرتویی ناجیز به نظر می‌رسد.

پس گیری قرار می‌گرفتند که در آقایان به صورت انجام آزمایش‌های هورمونی (FSH، LH، تستوسترون) و آنالیز اسperm، و در بانوان به صورت آزمایش‌های هورمونی (LH، FSH، استروژن، و پروژسترون) بود. در مواردی که بیمار در طول مطالعه بیش از یک بار بسته شده بود، هر دفعه به عنوان یک نمونه مجرزا تلقی می‌شد به نحوی که بطور متوسط هر مرد ۴/۴ بار و هر زن ۲/۵ بار بر حسب میزان ید دریافتی به عنوان نمونه وارد مطالعه شد. آزمایش‌های هورمونی، از طریق خونگیری وریدی و آنالیز اسperm از طریق بررسی آن سه روز پس از آخرین مقایسه بیمار انجام می‌شد. در مجموع، ۱۶۴۳ نمونه خون از بیماران گرفته شد. تداخل صورت گرفته در این مطالعه، تجویز ۱۳۱-۱۳۱ بود که بسته به گسترش بیماری و نیز پاسخ بیمار، در مقادیر ۳۰-۲۰۰ میلی‌کوری در هر بار بسته (مقادیر تجمعی تا ۱۰۰۰ میلی‌کوری) تجویز می‌شد. بیماران، بر حسب دوز تجمعی ید رادیواکتیو دریافتی، در ۶ گروه قرار گرفتند. برای سنجش هورمون‌ها، از کیت‌های معمول رادیوایمونوآسی RIA استفاده شد و مطالعه در آزمایشگاه بخش پزشکی هسته‌ای صورت گرفت. در صورت غیرطبیعی بودن نتایج آزمایش‌های هورمونی یا آنالیز اسperm، در خواست تکرار آزمایش می‌شد. زمان نمونه گیری برای خانم‌ها، ۹ روز پس از شروع آخرین قاعده‌گی بیمار بود تا نتایج قابل مقایسه با یکدیگر باشند. حداقل مدت بی گیری ۱۲ ماه بعد از ید درمانی بود.

یافته‌ها

دامنه سنی بیماران مرد، ۱۷-۵۱ سال (میانگین $۱۲/۴ \pm ۱/۱$) و بیماران زن، ۱۸-۴۵ سال (میانگین: $۱۳/۶ \pm ۳/۰$) بود. میانگین سنی بیماران مطالعه شده در هر گروه بر حسب جنس، در جدول ۱ آمده است و از نظر سنی، تفاوت آماری معنی‌داری بین گروه‌های مختلف در هر جنس وجود نداشت ($p > ۰/۳۱$). لذا اختلاف سن نمی‌توانست توجیه کننده علت تفاوت نتیجه آزمایش‌های هورمونی در بین گروه‌ها باشد.

مقدمه

سرطان‌های تمايزی یافته تیروئید، در صورت درمان به موقع و قاطع، معمولاً پیش‌آگهی خوبی دارند (۱). یکی از مراحل عموماً ضروری در درمان این نوع سرطان، ید رادیواکتیو ۱۳۱-I است که متعاقب جراحی بیماران، برای از بین بردن بقاوی ای بافت باقیمانده تیروئید در محل غده و نیز کاتون‌های متاستاز دوردست تجویز می‌شود (۲،۳). با ورود ید رادیواکتیو به بدن، پرتونایی به مناطق مختلف مانند دستگاه گوارش، مغز استخوان، غدد برازقی، ریه‌ها، دستگاه ادراری - تناسلی و ... رخ می‌دهد که عوارضی چون تهوع و استفراغ، سیالادنیت، کم خونی، لوکوبنی، تروموبستیوپنی، فیبروز ریه، و اختلال عملکرد گونادها بررسی همراه دارد (۴،۵). در این مطالعه، اثر روی گونادها بررسی می‌شود. مطالعات محدودی تاکنون در دنیا روی این عارضه انجام شده است. در یک مطالعه توسط پاسینی و همکاران، افزایش FSH در ۳۶/۸ درصد مردان رخ داد که واپسی به مقدار تجمعی ید رادیواکتیو بود و در ۱۹/۱ درصد آنها پایدار بود. همچنین، آنالیز مایع اسperm ۱۱ بیمار، در ۷۷ درصد بیماران، کاهش تحرک و تعداد آنها را نشان داد (۶). در تحقیق انجام شده توسط هایر، اختلال فونکسیون گنادها در مردان فقط به صورت موقتی وجود داشت (۷). نتیجه کمایش مشابهی در مطالعه ویچر بدست آمد (۸). در مطالعه‌ای توسط ریموند و همکاران روی عملکرد تخمدان‌ها، در ۲۷ درصد بیماران آمنوره موقت همراه با افزایش گونادوتروپین‌های سرم وجود داشت (۹). در تحقیقی اخیر توسط وینی و همکاران، آمنوره گذرا یا نامنظمی پریودها تا ۱۰ ماه، در ۱۷ درصد بیماران مشاهده شد، اما هیچ موردی از نارسایی دائمی تخدمان دیده نشد (۱۰).

مواد و روش‌ها

ما ۲۴۶ بیمار مبتلا به سرطان تمايزیافته تیروئید (۲۳۶ مورد پاپیلاری و ۱۰ مورد فولیکولار) را مورد بررسی قراردادیم که ۱۰۹ بیمار زن و ۸۷ بیمار مرد بودند. این بیماران، در بدو بسته‌یاری، ۲ ماه بعد، ۶ ماه بعد، و ۱۲ ماه بعد (و بیشتر) تحت

از نظر آماری، تفاوت معنی‌داری بین سطح سرمی LH و تستوسترون قبل و بعد از یددرمانی وجود نداشت ($p > ۰/۳۸$) و نیز ارتباطی بین سطح سرمی LH و تستوسترون با مقادیر تجمعی ید رادیواکتیو دریافتی مشهود نبود (به ترتیب $۰/۴۱ > p > ۰/۴۶$) (جدول‌های ۳ و ۴).

جدول شماره ۱- توزیع جنسی بیماران مطالعه شده

بر حسب مقدار ید دریافتی

مقدار ید (میلی‌کوری)	موارد زن	موارد مرد	تعداد
۰-۱۰۰	۷۲	۷۲	۱۴۴
۱۰۱-۲۰۰	۵۴	۵۴	۱۰۸
۲۰۱-۴۰۰	۴۲	۴۲	۸۴
۴۰۱-۶۰۰	۲۴	۲۴	۴۸
۶۰۱-۸۰۰	۱۵	۱۵	۳۰
۸۰۱-۱۰۰۰	۶	۶	۱۲

نمونه‌های گرفته شده در ۶ ماه پس از بستری بیماران، در مرحله هیپوتیروئیدی بیمار تهیه می‌شدند (به علت قطع یک ماهه فرص لوقتی و کسین جهت آمادگی برای اسکن تمام بدن). این بیماران عموماً TSH بالای ۳۰ mIU/L داشتند، اما از نظر آماری، ارتباط معنی‌داری بین مقدار TSH و FSH سرمی FSH، ظرف ۲-۶ ماه اول پس از بستری بیماران مشاهده شد (جدول ۲). در مجموع، در بین بیمارانی که حداقل ۱۰۰ میلی‌کوری ید دریافت کرده بودند، به ترتیب ۱۷ نفر (٪ ۲۳/۶)، ۱۸ نفر (٪ ۲۲/۳)، ۱۷ نفر (٪ ۴۰/۴)، ۱۱ نفر (٪ ۴۵/۸)، ۹ نفر (٪ ۶۰)، و ۵ نفر (٪ ۸۲/۳) افزایش قابل توجه FSH سرم ظرف ۶-۲ ماه پس از درمان نشان دادند که به ترتیب در ۱ نفر (٪ ۰/۹)، ۲ نفر (٪ ۱۱/۱)، ۳ نفر (٪ ۱۷/۶)، ۳ نفر (٪ ۲۷/۲)، ۴ نفر (٪ ۴۴/۴)، و ۳ نفر (٪ ۶۰) این بیماران FSH به طور پایدار بالا باقی ماند.

جدول شماره ۲- سطح سرمی FSH در آقایان قبل و بعد از درمان (بر حسب mIU/ml)

مقدار ید (میلی‌کوری)	بیماران	تعداد	سطح سرمی FSH
۰-۱۰۰	۷۲	۱۴۴	۶/۰±۳/۷
۱۰۱-۲۰۰	۵۴	۱۰۸	۷/۷±۳/۹
۲۰۱-۴۰۰	۴۲	۸۴	۸/۲±۵/۳
۴۰۱-۶۰۰	۲۴	۴۸	۹/۸±۳/۸
۶۰۱-۸۰۰	۱۵	۳۰	۱۲/۷±۶/۴
۸۰۱-۱۰۰۰	۶	۱۲	۱۴/۳±۵/۷

جدول شماره ۳- سطح سرمی LH در آقایان قبل و بعد از درمان (بر حسب mIU/ml)

مقدار ید (میلی‌کوری)	بیماران	تعداد	سطح سرمی LH
۰-۱۰۰	۷۲	۱۴۴	۴/۷±۲/۳
۱۰۱-۲۰۰	۵۴	۱۰۸	۴/۳±۲/۱
۲۰۱-۴۰۰	۴۲	۸۴	۴/۵±۲/۴
۴۰۱-۶۰۰	۲۴	۴۸	۵/۱±۲/۸
۶۰۱-۸۰۰	۱۵	۳۰	۵/۸±۱/۸
۸۰۱-۱۰۰۰	۶	۱۲	۵/۳±۲/۹

جدول شماره ۴- سطح سرمی تستوسترون در آقایان قبل و بعد از درمان (بر حسب mIU/ml)

سطح سرمی تستوسترون				تعداد	مقدار ید (میلی کوری)
بیماران	بدو بستری	۲ ماه بعد از بستری	۶ ماه بعد از بستری (و بیشتر)	۱۲ ماه بعد از بستری	
۷۲	۷/۴±۳/۱	۷/۳±۳/۳	۷/۲±۳/۱	۶/۸±۳/۱	<۱۰۰
۵۴	۷/۷±۳/۶	۷/۳±۳/۷	۷/۰±۳/۸	۷/۱±۳/۷	۱۰۱-۲۰۰
۴۲	۷/۶±۳/۵	۷/۴±۳/۸	۷/۱±۳/۱	۷/۰±۲/۹	۲۰۱-۴۰۰
۲۶	۷/۲±۳/۹	۷/۰±۳/۵	۷/۵±۴/۰	۷/۳±۴/۷	۴۰۱-۶۰۰
۱۵	۷/۰±۳/۸	۷/۲±۳/۸	۷/۲±۳/۵	۷/۸±۳/۹	۶۰۱-۸۰۰
۷	۷/۴±۳/۶	۷/۷±۳/۷	۷/۴±۲/۹	۷/۱±۳/۰	۸۰۱-۱۰۰۰

جدول شماره ۵- تعداد اسپرم‌ها در هر میلی لیتر مایع منی (بر حسب میلیون اسپرم)

تعداد اسپرم (x میلیون)				تعداد	مقدار ید (میلی کوری)
بیماران	بدو بستری	۲ ماه بعد از بستری	۶ ماه بعد از بستری (و بیشتر)	۱۲ ماه بعد از بستری	
۱۰	۱۰/۰±۴۲/۲	۹۳/۲±۴۴/۶	۸۸/۹±۴۰/۸	۹۴/۰±۳۹/۷	<۱۰۰
۱۱	۹۷/۱±۳۸/۴	۸۴/۳±۳۳/۳	۸۲/۴±۳۵/۹	۸۲/۷±۳۷/۳	۱۰۱-۲۰۰
۸	۸۶/۹±۴۱/۹	۸۰/۲±۳۹/۱	۸۳/۴±۴۰/۰	۸۳/۰±۳۹/۹	۲۰۱-۴۰۰
۷	۸۴/۰±۳۸/۵	۷۸/۷±۲۹/۶	۷۴/۳±۲۷/۴	۷۸/۹±۳۱/۸	۴۰۱-۶۰۰
۷	۶۰/۰±۲۷/۴	۵۰/۹±۱۷/۳	۵۲/۹±۱۶/۴	±۷۳/۰±۳۷/۲	۶۰۱-۸۰۰
۵	۵۳/۱±۲۱/۱	۳۴/۷±۲۱/۷	۳۵/۱±۱۹/۸	۳۵/۸±۱۷/۱	۸۰۱-۱۰۰۰

حسب افزایش دوز درمانی ید رادیواکتیو ارتباط معنی‌داری وجود دارد ($p<0.05$). در هیچ یک از بیماران، شکایت از کاهش میل جنسی و ناتوانی جنسی وجود نداشت.

در گروه بانوان، در هیچ یک از موارد، افزایش LH و FSH در گروه بانوان، در هیچ یک از موارد، افزایش LH و FSH در گروه بانوان و استروژن بعد از درمان دیده نشد و نیز پاکاهش پروژسترون و استروژن بعد از درمان دیده نشد و نیز ارتباطی بین سطح سرمی هورمون‌ها و مقدار تجمعی ید دریافتی وجود نداشت. این امر نشان‌دهنده حساسیت کمتر فعالیت تخمک‌گذاری و هورمون‌سازی در جنس مؤنث است. بجز منوراژی که در ۶۷/۶ درصد بیماران در مرحله هیپوتیروئیدی دیده می‌شد و یک مورد دفع لخته هنگام پریود (که مشخص شد به علت لیومیوم رحمی است)، شکایات دیگر (آنوره، الیگومونره، دیسمونره، کاهش لیبیدو...) در بیماران وجود نداشت. از مجموع ۱۰۹ بیمار خاتمه، ۲۱ نفر پس از دریافت ید (متوسط ۲۷۵ ± ۳۷ میلی کوری) تصمیم به باردارشدن گرفته بودند که همه آنها باردار شدند و بجز یک

از مجموع ۸۷ بیمار مرد، ۵۳ نفر در مراحل مختلف به دفعات تحت آزمایش آنالیز اسپرم فرار گرفتند و مهم‌ترین یافته، کاهش تعداد اسپرم‌ها بر حسب مقدار تجمعی ید دریافتی بود که از نظر آماری، این ارتباط معنی‌دار محاسب می‌شد ($0.01 < p < 0.05$). در مجموع، ۱۹ بیمار (۳۵/۸٪) طرف ۲-۶ ماه پس از ید درمانی، کاهش چشمگیر تعداد اسپرم‌ها را نشان می‌دادند که در ۱۴ نفر از آنها (۷۳/۷٪) همراه با کاهش تحرک اسپرم‌ها بود (جدول ۵). در پایان دوره پس‌گیری، تداوم کاهش تعداد اسپرم‌ها در ۷ بیمار وجود داشت که از این تعداد، ۴ بیمار بین ۸۰۱-۱۰۰۰ میلی کوری و ۳ بیمار بین ۶۰۱-۸۰۰ میلی کوری ید دریافت کرده بودند (از مجموع ۷ بیمار، ۵ نفر به علت درگیری غدد لنفاوی گردند، یکی به علت متاستازهای ریوی، و یکی هم به علت متاستاز به مهره T5 به دفعات ید درمانی شده بودند). ضمناً با تعیین ضریب همبستگی بین تغییرات سطح FSH و شمارش اسپرم، مشخص شد که بین این دو بر

سلول‌های رده اسپرما تگونی، برخلاف سلول‌های لیدیگ سازنده تستوسترون، نسبت به پرتوتابی ناشی از I-III حساس باشند، چرا که ۳۵/۸٪ دچار کاهش تعداد اسپرم شدند و ۸۷/۴٪ درصد افزایش FSH نشان می‌دادند. تغییرات فوق، نسبت مستقیم با مقدار تجمعی ید رادیواکتیو دریافتی داشت و بیشترین تغییرات، طرف ۲-۶ ماه اول پس از پدرمانی دیده می‌شد.

نتیجه‌گیری

در خانم‌ها ید درمانی تاثیری بر روی فونکسیون غدد جنسی ندارد، اما از آنجا که بر اساس مطالعه فعلی اسپرم ساری حداقل به صورت موقت تحت تاثیر تشعشع ناشی از ید درمانی مختلف می‌گردد و این اثر وابسته به دوز می‌باشد، توصیه می‌گردد اقدامات لازم جهت کاهش پرتودهی به گونادها صورت بگیرد (از جمله برداشتن ماتاستازهای حجمی قبل از پدرمانی، تجویز مایعات فراوان و در صورت لزوم داروهای مدر و نیر تعیین دوز در هر بیمار بر حسب دوزیمتری جهت تجویز حداقل دوز) تا احتمال اختلال گونادی در بیماران جوان‌تر به حداقل برسد.

مورد سقط، همگی فرزندان سالم (بدون ناهنجاری مادرزادی) به دنیا آوردنده. ضمناً تمام زایمان‌ها سر موعد صورت گرفت و زایمان زودرس یا دیررس دیده نشد.

بحث

با انجام این مطالعه، می‌توان چنین نتیجه گرفت که غدد جنسی مژنت ظاهرآ نسبت به پرتوتابی ناشی از I-III مقاوم هستند، چرا که متعاقب درمان با ید رادیواکتیو، اختلالی در هورمون‌های هیپوفیزی (FSH و LH) و تخدمانی (استروژن و پروژسترون) در هیچ یک از بیماران در گروه‌های مختلف دیده نشد. ضمناً هیچ یک از بانوان علایمی چون آمنوره، دیسمنوره، و الگومنوره نداشتند، اما ۶۶/۷٪ بیماران در مرحله هیپوتیروئیدی (۶ ماه پس از درمان)، دچار منورازی می‌شدند که به نظر می‌رسید به علت هیپوتیروئیدی آنها باشد. همه بیمارانی که پس از دریافت ید تصمیم به باردارشدن گرفته بودند، باردار شدند و بجز یک مورد سقط، مابقی فرزندان سالم (بدون ناهنجاری مادرزادی) به دنیا آوردنده. ضمناً تمام زایمان‌ها سر موعد صورت گرفت. در مورد آقایان، به نظر می‌رسد که

منابع

1. Leslie J. DeGroot and J. Larry Jameson, Endocrinology, 4th Edition, W.B. Saunders, 2001, Chap. 109.
2. Mazzaferri EL, Impact of initial tumor features and treatment selected on the long-term course of differentiated thyroid cancer, *Thyroid Today*, 1995; 18 (3): 1.
3. Mazzaferri EL, J hiang SM, Long-term impact of initial surgical and medical therapy on papillary and follicular thyroid cancer, *Am J Med*, 1994; 97: 418-428.
4. Harbert JC, Eckelman WC, Neumann RD, Nuclear Medicine: diagnosis and therapy, Thieme Medical Publishers, 1996: 975-1020.
5. Lewis E. Brauerman, Robert D. Utiger, Werner and Ingbar's the Thyroid: A Fundamental and Clinical Text, 8th Edition Lippincott Williams & Wilkins 2000, Chap. 77.
6. Pacini F, Gasperi M, fugazzola L, et al, Testicular function in patients with thyroid carcinoma treated with radioiodine, *J Nucl Med* 1994; 35:1418-22.
7. Hyer S, Vini L, O'Connell M, Pratt B, Harmer C. Testicular dose and fertility in men following I(131) therapy for thyroid cancer. *Clin Endocrinol (Oxf)* 2002 Sep;57(3):313-4.
8. Wichers M, Benz E, Palmedo H, Biersack HJ, Grunwald F, Klingmuller D. Testicular function after radioiodine therapy for thyroid carcinoma *Eur J Nucl Med* 2000 May;27(5):503-7.
9. Raymond JP, Izembrot M, Maliac V, et al.Temporary ovarian failure in thyroid cancer patients after thyroid remnant ablation with radioactive iodine, *Clin Endocrinol Metab* 1989; 69(1):186-90.
10. Vini L, Hyer S, Al-Saadi A, Pratt B, Harmer C. Prognosis for fertility and ovarian function after treatment with 131 I for thyroid cancer *Postgrad Med J* 2002; 78: 92-3